

tegen gescheidenheid en versplintering een van de factoren die het aanvankelijk succes van de NSB eerst, van de Nederlandse Unie later, kunnen verklaren. Dan komen wij er op terug. Voor de periode tussen de twee wereldoorlogen gold in elk geval dat, het land als geheel bezien, een defensief ingesteld confessionalisme een bepalend – ook in de zin van: beperkend – element was in de samenleving. Waarbij dan nog bedacht moet worden dat in de politieke verscheidenheid de godsdienstige maar gebrekkig tot uiting kwam.¹ De Anti-Revolutionaire Partij mocht 'steil' en 'gereformeerd' zijn in de ogen van 'linkse' groeperingen, zij had (wij zagen dit reeds) haar 'rechtse' opposanten die haar een reeks van schriftuurlijke dwalingen verweten.

Typierend was het gebeurde bij de al gememoreerde kabinetscrisis van 1925. In de eerste wereldoorlog, in 1915, had de minister van buitenlandse zaken een gezant laten benoemen bij het Vaticaan: de post was van belang voor vredescontacten en voor het doen van waarnemingen; die tweede functie bleef. Op bestending van het gezantschap stelde de Rooms-Katholieke Staatspartij hoge prijs: het werd voor haar een principiële en een prestige-kwestie; de anti-revolutionairen, door Colijn geleid die begrip had voor eisen van buitenlandse politiek, waren jaar na jaar bereid, over hun bezwaren heen te stappen. Kerkelijke druk van orthodoxe zijde noopte de christelijk-historischen evenwel, zich bij de – door de linkerzijde in de persoon van de vrijzinnig-democratische fractieleider mr. H. P. Marchant listig uitgelokte – stemming over het betrokken artikel op de begroting van Buitenlandse Zaken voor 1926, tegen het aangevraagde bedrag uit te spreken. Het artikel werd geschrapt, het ministerie viel. Maar toen ds. Lingbeek in november '27, op zichzelf consequent, voorstelde dat men nu ook stappen zou ondernemen om het instituut van de Pauselijke Internuntius in Den Haag af te schaffen, gaven de christelijk-historischen hem geen steun, hoewel (de Wilde en Smeenk merken het terecht op) 'het enige verschil tussen het zenden en het

¹ Bij de op 31 december 1930 gehouden volkstelling bleek 36,42% van de bevolking (totaal 7935565 zielen) Rooms-katholiek te zijn, 34,43% Nederduits hervormd (0,08% Waals hervormd), 8,04% behoorde tot de Gereformeerde kerken, 0,63% was Christelijk-gereformeerd. Verdere cijfers: Remonstrant 0,37%, Doopsgezind 0,78%, Evangelisch-Luthers 0,99%, Hersteld Evangelisch-Luthers 0,15%, Oud-Katholieke kerk 0,13%, Nederlands-Israëliet 1,34%, Portugees-Israëliet 0,07%. Tot een ander kerkgenootschap behoorde 2,14% der bevolking; het Centraal Bureau voor de Statistiek vermeldde er 95, nog afgezien van 89 bij het CBS 'onbekende kerkgenootschappen', 26 soorten buitenkerkelijke godsdienstigen en 28 soorten 'niet te rangschikken personen', waaronder een vuuraanbidder en een maanaanbidster. Van de bevolking had 14,42% opgegeven, tot geen kerkelijke gezindte te behoren (in Zaandijk en Koog aan de Zaan resp. 50,16 en 50,55%). Centraal Bureau voor de Statistiek (verder aan te halen als CBS): *Volkstelling-1930*, dl. III, p. IV, dl. V, p. 42-43, 184-85, 188-95.